

KATALUNA ESPERANTISTO*

* Llengua internacional i drets lingüístics

NÚMERO 360 (126) · DESEMBRE 2012

Esperanto i redreçament lingüístic nacional

Kataluna Esperantisto és una publicació semestral en català de l'Associació Catalana d'Esperanto sobre els drets lingüístics, les llengües de relació internacional, les llengües minoritzades i la història i actualitat de l'esperanto i de les llengües planificades.

Edita: Associació Catalana d'Esperanto
Apartat 1008
08200 Sabadell
www.esperanto.cat
info@esperanto.cat

Redactor: Hèctor Alòs i Font, h.alos@esperanto.cat

Correcció lingüística: Gerard Sugranyes

Composició: Ferriol Macip i Bonet

ISSN de l'edició en paper: 2014-8364

ISSN de l'edició electrònica: 2014-8372

Dipòsit legal: B-27362-1982

La revista i l'entitat editora no comparteixen necessàriament les opinions que expressen els articles signats.

Tots els articles estan subjectes a llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>). Està permès de reproduir-los i distribuir-los, sempre que es faci sense afany de lucre i se'n reconegui explícitament els autors, i l'Associació Catalana d'Esperanto com a editora.

Imprès a: Recordgraf, C/ Mandoni, 08004 Barcelona
Foto de portada: Iker Merodio

KATALUNA ESPERANTISTO*

* LLENGUA INTERNACIONAL I DRETS LINGÜÍSTICS

NÚM. 360 (126) · DESEMBRE 2012

Hèctor Alòs i Font

► **Esperanto i redreçament lingüístic i nacional abans de la II Guerra Mundial** 3

Education and Culture
Lifelong Learning Programme
GRUNDTVIG

MUSEU D'ESPERANTO DE SUBIRATS

Es fan visites guiades d'una hora de durada aprox. amb el següent horari:

- Dissabtes a les 13 h.
- Diumenges a les 13 h.

Existeix la possibilitat de concertar visites en d'altres horaris. Consulteu-nos en el 93.899.34.99 o bé a info@museuesperanto.org.

Can Rossell Natura, disposa d'una oferta turisítico-cultural per a escoles i grups en la que s'inclou una visita al museu. Podeu contactar-hi a través dels tels: 938994093 · 605781022 · 605781991

Preu de l'entrada: 2 € (infants fins a 12 anys, entrada gratis)

Per a estudiants i investigadors que precisin més temps que el que permet la visita ordinària, regirà la tarifa de 2 € /persona i hora (les hores extres s'oferiran segons les possibilitats)

ESPERANTO I REDREÇAMENT LINGÜÍSTIC I NACIONAL ABANS DE LA II GUERRA MUNDIAL

Hèctor Alòs i Font*

L'esperanto ha estat i està lligat a tota mena d'ideologies. Entre els esperantistes s'han aplegat i s'apleguen persones de tot l'espectre ideològic. Tanmateix, resulta palès en els diferents estudis sociològics que s'han fet (Forster 1982, Rašić 1994, Stocker 1996, Alòs 2012) que les ideologies socialment transformadores s'hi troben àmpliament més representades que les conservadores, ja sigui l'anarquisme o el naturisme, el feminisme o el pacifisme. Un aspecte que no ha trobat fins ara un tractament adient en els estudis d'història o de sociologia de l'esperanto és el vincle entre esperantisme i els moviments de redreçament lingüístic i nacional. Com a tals s'entén els moviments que han existit o que existeixen en diferents pobles del món orientats a augmentar l'estatus de llengües, cultures o nacionalitats subordinades en relació amb les llengües, cultures o nacionalitats dominants en un territori determinat. Existeix un àmplia base empírica que mostra una important vin-

culació entre un cert nombre d'esperantistes i els moviments de redreçament lingüístic i nacional en els seus països, però no sembla que hi hagi hagut fins ara cap intent sistemàtic de lligar una i altra activitat.

Un treball anterior mostra que els països amb major densitat d'esperantistes a mitjans anys vint sovint estaven immersos en processos de normalització lingüística: Estònia, Lituània, Finlàndia, Txecoslovàquia, Catalunya (Alòs 2010). Aquesta correlació probablement està relacionada amb el fet que els processos de redreçament lingüístic, amb els seus canvis en les normes socials d'ús lingüístic, comporten una conscienciació major en la població de l'existència d'aquestes normes d'ús i de la possibilitat de capgirar-les. De fet, tant els partidaris de l'esperanto com els del redreçament de llengües subordinades implícitament consideren que les normes d'ús lingüístic codifiquen relacions de poder entre grups i

En un context de capgirament de les normes lingüístiques, sembla més probable que es trobin més persones disposades a adoptar l'ús d'una llengua planificada com l'esperanto, que també implica una tria conscient de canviar les normes d'ús entre parlants de llengües diferents en el sentit d'una major equitat

* Hèctor Alòs i Font és sociolingüista. Amb Francesc Poblet i Feijoo ha coordinat l'edició de la *Història de l'esperanto als Països Catalans* (2010).

RESUM

El treball examina la relació entre part del moviment esperantista i els moviments de redreçament lingüístic i nacional abans de la II Guerra Mundial. Analitza primerament la ideologia *anacionalista* definida per Lanti i el seu abast. Seguidament repassa el posicionament ambigu de Zamenhof en relació amb la seva pròpia llengua i cultura nacionals. El gruix del treball, però, consisteix en la descripció d'evidències d'activisme per la dignificació de les llengües i cultures pròpies entre destacats esperantistes jueus, polonesos, lituans, eslovacs, bielorrussos, irlandesos, islandesos, maltesos, gallecs, bretons, bascos, indis, hongaresos i catalans. Finalment, es presenta amb més detall els casos de Corea, Taiwan i Ucraïna. El treball conclou que el vincle entre part del moviment esperantista i els moviments de redreçament lingüístic i nacional és innegable, però que, en general, no s'ha tingut prou en compte a l'hora d'estudiar la història del moviment esperantista.

RESUMO

Ĉi laboraĵo ekzamenas la rilaton inter parto de la Esperanto-movado kaj la movadoj por la lingva kaj nacia restarigo antaŭ la dua mondmilito. Ĝi unue trarigardas la sennacisman ideologion difinitan de Lanti kaj ties influon. Tuj poste ĝi analizas la ambiguan starpunkton de Zamenhof rilate siajn naciajn lingvon kaj kulturon. La esenco de la laboro konsistas en la priskribo de pruvoj de la aktivado por la dignigo de siaj naciaj lingvoj kaj kulturoj fare de elstaraj esperantistoj judaj, polaj, litovaj, slovakaj, belorusaj, irlandaj, islandaj, maltaj, galegaj, bretonaj, eŭskaj, hindaj, hungaraj kaj katalunaj. Fine estas prezentitaj pli detale la kazoj de Koreio, Tajvano kaj Ukrainio. La esploro konkludas, ke la ligo inter parto de la Esperanto-movado kaj la movadoj por la lingva kaj nacia restarigo estas ne-neebla, sed ke ĝi plej ofte ne estis sufiĉe prenita en konsideron en la studoj pri la historio de la Esperanto-movado.

volien modificar-les. En conseqüència, en un context de capgirament de les normes lingüístiques en favor d'una major equitat per al grup subordinat, sembla més probable que es trobin més persones disposades a adoptar l'ús d'una llengua planificada com l'esperanto, que també implica una tria conscient de canviar les normes d'ús entre parlants de llengües diferents en el sentit d'una major equitat.

El present treball pretén ser un pas més en la direcció de l'estudi precedent, limitat a la història del moviment esperantista fins a la II Guerra Mundial, sobre la base de l'estudi de casos particulars. Inicialment, però, es presenta l'activitat de certs esperantistes justament en sentit contrari: el de la negació del valor de les seves llengües i cultures en el si del moviment esperantista. A continuació, es presenten evidències d'activisme per la dignificació de les llengües i cultures pròpies entre destacats esperantistes jueus, polonesos, lituans, eslovacs, bielorussos, irlandesos, islandesos, maltesos, gallecs, bretons, bascos, indis, hongaresos i catalans. Finalment, s'estudia amb més detall els casos de Corea, Taiwan i Ucraïna.

L'ANACIONALISME

Abans de presentar casos de vincles entre esperantisme i diferents moviments a favor de la llengua, cultura i nació pròpies, resulta necessari tenir present que, en la diversitat existent dins de l'esperantisme, també es troben casos més o menys anti-tètics.

Potser un dels primers casos de negació de la pròpia llengua podria ser el d'anarquistes xinesos a l'exili a París al voltant de la revista *Xin shiji* ["Nou Segle"] (1907-1910), que van proposar l'ús generalitzat de l'esperanto a Xina, aduint que el xinès era "arcaic". Segons Müller i Benton (2006: 49):

[L'autor del primer article de *Xin shiji* sobre l'esperanto] va insistir que la seva recomanació [de l'esperanto] no tenia res a veure amb una falta de patriotisme, sinó ben al contrari: la Xina estava culturalment endarrerida, per la qual cosa calia prendre mesures extremes.

El context és molt significatiu: La Xina es trobava llavors sota el protectorat de diferents potències occidentals, que s'havien

repartit el territori en zones d'influència, i part de la intel·lectualitat xinesa es plantejava si les cultures occidentals eren d'alguna manera intrínsecament superiors a la xinesa. Ulrich Lins ens fa notar que anteriorment al Japó també es van produir casos en què es propugnava l'abandó del japonès en favor de l'anglès a l'inici del període Meiji, caracteritzat per l'obertura a Occident i transformacions econòmiques i socials accelerades. Si aquestes idees no van reflectir-se entre alguns esperantistes japonesos, això probablement només es va deure al fet que quan l'esperanto es va difondre pel Japó, aquestes idees ja pràcticament s'havien esvaït (Lins 2008: 49). De fet, en aquella mateixa àrea, fins i tot actualment hi ha ferms partidaris de l'adopció de l'anglès com a llengua oficial a Corea (Song 2011).

És possible trobar alguns casos extrems més o menys semblants, sempre força anecdòtics, en la història de l'esperanto. Tanmateix sí que va existir un corrent dins de l'esperantisme que va propugnar l'extinció de les llengües nacionals i l'adopció de l'esperanto: l'*anacionalisme* (en esperanto: "sennaciismo").

Ja des del començament del segle xx molts obrers van trobar en l'esperanto tant un ideal de justícia i d'igualtat, com una manera eficaç de satisfer els seus desitjos de comunicar-se amb altres persones d'arreu del món, particularment companys de les mateixes classes socials, posant en pràctica així una forma tangible d'internacionalisme. D'aquesta manera, a partir de diferents grups, alguns dels quals havien aparegut abans de la Gran Guerra, l'agost de 1921 es fundà a Praga la *Sennacieca Asocio Tutmonda* ["Associació anacional mundial"] (SAT).

Per a la SAT l'esperanto és tan sols un mitjà per a la revolució social mundial: les nacions i els estats són només un impediment per a aquest fi i l'esperanto és l'eina per unir la classe obrera a través de les fronteres lingüístiques.

La figura cabdal de la SAT és el francès Lanti, pseudònim d'Eugène Adam (1879-1947),¹ qui en va ser cofundador i el principal activista en els primers dotze anys d'existència de l'organització (1921-1933). Inicialment anarquista, va ser cofundador del Partit Comunista Francès, del qual de mica en mica se'n va distanciar fins

a abandonar-lo el 1928. De fet, el pensament de Lanti experimenta una evolució significativa al llarg de la seva vida. Gràcies a la seva empremta, la SAT es va fundar com una organització obrerista per damunt dels diferents corrents –socialdemòcrata, comunista, anarquista, etc.–, els quals pretenia aplegar. La seva definició inicial, molt laxa, posava l'èmfasi en el distanciament en relació amb l'esperantisme "burgès" amb l'eslògan "Fora el neutralisme!" i amb l'afirmació que "l'esperanto no és l'objectiu de la nostra activitat, sinó només un mitjà per aconseguir el nostre objectiu" (Lanti 1921, citat per Lins 1990: 204). Alhora, Lanti va orientar l'organització cap a l'antinacionalisme, com no solament ho denota el nom de l'Associació Anacional Mundial i dels seus dos òrgans *Sennacieca Revuo* ["Revista anacional"] (fundada el 1921 i que encara es publica) i *Sennaciulo* ["L'home sense nacionalitat"] (fundada el 1924 i també actualment publicada), dels quals Lanti va ser el primer redactor, sinó també els diferents escrits de Lanti. Tot i això, Gary Mickle, el principal teòric actual de l'anacionalisme, subratlla la diferència entre el caràcter *anacional* de la SAT i la doctrina de l'anacionalisme. El primer implica només que "nacions i nacionalitats no són un principi estructurador" de l'entitat (a diferència d'organitzacions de caràcter *internacional*, que formen entitats nacionals) (Mickle 2002). De fet, era habitual en l'esperantisme obrer d'entreguerres d'estructurar-se per grups lingüístics (francòfons, germanòfons, nederlandòfons...) en comptes d'estatals.

La primera prova de definició de l'anacionalisme va ser feta el 1923 pel comunista rus Nikolaj Nekrasov citant obres de Marx, Kautsky, Lenin i Stalin, i diferents autors van fer-hi aportacions (vg. Kolčinski 1924), però no va ser fins al 1928 que Lanti va començar a presentar-lo com una ideologia específica (Lins 1990: 259). L'obra que esdevindrà referencial per a aquesta doctrina és *Manifesto de la sennaciistoj* ["Manifest dels anacionalistes"], que Lanti va publicar anònimament el 1931. La seva definició de l'anacionalisme consisteix en quatre principis, dels quals l'últim és:

Pràctica d'una llengua anacional (l'esperanto) amb l'objectiu que esdevingui l'única llengua de cultura usada (Lanti 1953).

De fet, Lanti ha estat titllat de "fanàtic que refusava qualsevol llengua que no fos

¹ Per a una breu biografia en català vegeu Del Barrio (s.d.).

l'esperanto" per un dels biògrafs de George Orwell, nebot de la seva dona, i que va estar-se un temps a casa d'ells a París (Meyers 2003, citat a Dumain 2010, vg. Dumain 2010 per a una breu discussió).

L'antinacionalisme de Lanti arriba a l'extrem d'aplaudir l'imperialisme lingüístic:

[...] com que una llengua comuna és tanmateix necessària perquè es relacionin les diverses nacions existents en el vast territori de l'URSS, el rus és cada vegada més emprat com a llengua auxiliar. Per descomptat, no critiquem pas aquest imperialisme lingüístic (Lanti 1953).

L'anàlisi de Duc Goninaz, ell mateix francès i membre de la SAT, és prou aclaridor:

Lanti, doncs, divergeix del pensament de Zamenhof en no solament considerar desitjable el monolingüisme mundial, sinó que també fixa com a objectiu de la seva doctrina la destrucció de les cultures nacionals. Zamenhof somiava en la unitat de la humanitat, Lanti de bon grat l'assoliria per la coerció, fins i tot per la coerció administrativa, la qual cosa és una mica sorprenent en una persona que tenia, almenys durant un cert temps, tendències anarquistes (Duc Goninaz 1985: 37).

I el mateix Duc Goninaz sentència:

Està clar que Lanti va reaccionar segons la tradició del jacobinisme centralista francès (Duc Goninaz 1985: 38).

L'anacionalisme de Lanti, però, no va ser pas majoritari en l'esperantisme obrerista d'entreguerres. La dissensió amb els anarquistes primer, amb els comunistes després i, finalment, amb els socialistes va portar a diferents escissions, que van reduir molt considerablement la base social de la SAT. En cap d'aquestes escissions no van aparèixer subgrups ana-

cionalistes, en què es propugnés l'eliminació activa de les llengües nacionals. El resultat va ser que la SAT va passar de 6.000 a 2.000 membres individuals entre 1930 i 1933, mentre que la comunista Internacio de Proleta Esperantistaro ["Internacional dels esperantistes proletaris"], fundada el 1932, afirmava sumar uns 10.000 membres col·lectius el 1934 i la Internacio de Socialistaj Esperantistoj ["Internacional dels esperantistes socialistes"], fundada el 1933, deia aplegar gairebé 3.000 membres col·lectius.² Malgrat que cal tenir reserves sobre xifres declarades de membres que resulten de difícil comprovació, aquestes dades semblen corroborar un escàs pes de la ideologia anacionalista en el conjunt de l'esperantisme obrerista organitzat d'entreguerres. Cal afegir, però, que la nòmina de membres de les organitzacions escindides aviat va baixar dràsticament per la prohibició de les organitzacions obreres a Alemanya (1933) i Àustria (1934), en particular les esperantistes, que comptaven amb alguns milers de membres (Korjenkov 2005: 80–88). Paral·lelament, el daltabaix a la SAT va fer que el 1933 Lanti dimitís dels seus càrrecs i perdés influència. Per altra banda, més recentment, l'anacionalisme durant molts anys no ha tingut prou força per estructurar-se com a fracció organitzada dins de la SAT i manté un pes marginal en el moviment esperantista actual. En tot cas, també ha evolucionat cap a posicions menys extremes, en què ja no es promou activament l'eliminació de les llengües nacionals.

2 Ja el 1924 s'havia fundat la Tutmonda Ligo de Esperantistaj Senŝtatanoj ["Lliga mundial d'esperantistes sense estat"], de tendència anarquista, primer com a reacció per la censura en les publicacions de la SAT i després per la negativa de la SAT a condemnar la repressió contra els anarquistes a la Unió Soviètica, entre ells diferents activistes esperantistes, que patiren presó o deportació (Lins 1990: 207–217). De fet, en els primers anys vint el bolxevic Ernest Drezen treballa activament per suprimir totes les altres tendències dins de l'esperantisme de la Unió Soviètica (Gorecka i Korjenkov 2000: 12–13).

Va existir un corrent dins de l'esperantisme que va propugnar l'extinció de les llengües nacionals i l'adopció de l'esperanto: l'anacionalisme

Per a la SAT l'esperanto és tan sols un mitjà per a la revolució social mundial: les nacions i els estats són només un impediment per a aquest fi i l'esperanto és l'eina per unir la classe obrera a través de les fronteres lingüístiques

"Està clar que Lanti va reaccionar segons la tradició del jacobinisme centralista francès"

Participants al congrés de SAT a Göteborg l'any 1928

ZAMENHOF

Una posició històricament força més estesa entre els diferents ideòlegs de l'esperanto ha estat considerar la diversitat lingüística una desgràcia. El primer a fer-ho va ser Zamenhof mateix en una famosíssima llarga carta escrita en rus a Nikolaj Borovko, l'autor de les primeres obres de ficció en esperanto, i que va ser publicada traduïda a l'esperanto als números 6 i 7 de la revista *Lingvo Internacia* ["Llengua internacional"] l'any 1896. Segons aquesta visió, la diversitat lingüística és un mal ja que la manca de comprensió entre les persones i els pobles es basa sobretot o únicament en la manca d'una llengua comuna:

Vaig néixer a Białystok, governació de Hrodna. Aquest lloc del meu naixement i dels anys d'infantesa em donà la direcció que havien de prendre totes les meves aspiracions. A Białystok els habitants es divideixen en quatre grups distints: russos, polonesos, alemanys i jueus. Cadascun d'ells parla una llengua diferent i manté relacions poc amistoses amb els altres. En aquella ciutat, més que en cap altre lloc, una naturalesa sensible experimenta la terrible infelicitat de la pluralitat de llengües i es convenç a cada pas que la diversitat lingüística és l'única causa, o almenys la principal, que separa la família humana i la divideix en grups enemics. Se'm va educar com a idealista; se'm va ensenyar que totes les persones som germans però alhora al carrer i a les eixides, tot a cada pas em feia sentir que les persones no existeixen: només hi ha russos, polonesos, alemanys, jueus, etc. (Zamenhof 1929: 417-418; Zamenhof 1948: I 343-344).

Cal fer notar que els quatre grups també es diferenciaven notòriament per les seves religions, però el nen Zamenhof, fill d'un professor de llengües estrangeres i, com a jueu, probablement poc avesat a distingir entre els diferents grups cristians, amb els quals combregaven majoritàriament russos, polonesos i alemanys, va identificar la diversitat lingüística com a principal raó del problema. Ell mateix va reconèixer la influència que va tenir en ell l'episodi bíblic de la Torre de Babel. Segui per la raó que sigui, aquest fragment de la seva carta és de cita obligada en totes les biografies de Zamenhof i és evident que aquesta visió ha influenciat d'una manera o altra moltes generacions d'esperantistes.

De fet, és interessant de constatar que aquesta visió vingués d'un jueu russòfon. En efecte, el seu pare, que a més de professor de llengües estrangeres treballava de censor per a l'administració imperial, havia imposat a casa el rus en comptes del jiddisch. Per tant, Zamenhof experimentava en pròpia pell que l'antisemitisme no es basava en el fet que el jueu parlessin una llengua o altra, cosa que posava en dubte que "la diversitat lingüística és l'única causa, o almenys la principal, que separa la família humana i la divideix en grups enemics". De fet, Zamenhof no va renunciar mai a la seva llengua russa, que va ser la llengua en què va parlar a la dona i als fills, però alhora va rebutjar d'assimilar-se plenament.

El pensament de Zamenhof va evolucionar considerablement al llarg de la seva vida. De fet, caldria considerar-lo més un pràctic que un teòric, el qual anava modificant les seves propostes per fer-les més atractives o, simplement, acceptables. Així, per exemple, va demostrar estar ben disposat a modificar el seu projecte de llengua internacional, els anys 1893 i 1894, si amb això podia tenir més acceptació. Aquesta disposició es veu molt clarament en les diferents propostes religioses que a partir del canvi de segle va anar elaborant i modificant considerablement (vg. per exemple Korjenkov 2009a i 2009b, Künzli 2006).

El problema que volia solucionar Zamenhof no era pas el de la diversitat lingüística, sinó el de la discriminació d'ell i dels seus connacionals. Així ho va explicar, entre altres llocs, en la seva no menys famosa carta a Michaux de l'any 1905:

Sóc jueu i tots els meus ideals, el meu naixement, maduració i obstinació, tota la història de les meves constants lluites internes i externes, totes estan lligades indistingiblement amb la meva condició de jueu. [...] Si no fos un jueu del gueto, la idea d'unir la humanitat no m'hagués vingut mai al cap o mai no m'hagués aclaparat amb tanta obstinació al llarg de tota la meva vida (Zamenhof 1948: I 106).

En aquest sentit l'esperanto va ser un dels mitjans que va proposar per acabar amb la discriminació dels jueus, eliminant de soca-rel les jerarquies lingüístiques imperants. Zamenhof no proposa l'ús de l'esperanto només per relacionar-se amb estrangers, sinó també amb conciutadans de diferent llengua materna. Així, en el

prefaci de l'opuscle amb què va presentar al món la seva llengua internacional el 1887, proposa l'oficialització i l'ús públic d'una llengua neutral, no solament en àmbits interestatals, sinó dins també dels mateixos estats:

La diversitat de les llengües compon l'essència de la diferència i l'enemistat recíproca entre les nacionalitats, ja que és el que ens apareix davant dels ulls abans que res en trobar-nos amb algú: les persones no s'entenen les unes amb les altres i per tant s'eviten. Quan ens trobem amb gent, no preguntem quines opinions polítiques tenen, en quina part del món han nascut, on van viure els seus avantpassats fa alguns milers d'anys; però aquesta gent comencen a parlar i cada so de la seva parla ens recorda que ens són estranys. Qui alguna vegada ha provat de viure en una ciutat en què conviuen diferents nacions que lluiten entre elles, sens dubte haurà sentit quina enorme utilitat tindria una llengua internacional, la qual, *sense immiscir-se en la vida interna dels pobles*, podria esdevenir llengua oficial i pública almenys en estats amb població plurilingüe (Zamenhof 1887: 4-5 [la cursiva és de l'original]).

La posició de Zamenhof és de fet molt particular. Progressivament abraçarà posicions mundialistes i preferirà no considerar-se jueu, sinó "membre de la humanitat" (en esperanto: "homarano"). Així, en una carta al comitè organitzador del Congrés Internacional a Cracòvia, el 1912, explicitava:

En el cas que us sigui indispensable parlar de la meva persona, podeu anomenar-me "fill del país polonès" (perquè ningú no pot negar que la terra on jeu els meus pares i en la qual treballo constantment i tinc la intenció de treballar fins a la meva mort és casa meva, tot i que no sóc nacionalista), però no m'anomeneu "polonès" perquè ningú no digui que –per acceptar honors– m'he posat la màscara d'un poble al qual no pertanyo.

Atès que, per evitar un pas en fals, potser us calgui saber de quin poble jo mateix em considero, us informo que segons la meva *convicció* politico-religiosa no sóc ni polonès, ni rus, ni jueu, sinó que sóc partidari de l'"humanitarisme" (no el confongueu

amb “cosmopolitisme”); i pel meu origen em considero del poble *jueu*. (Korĵenkov 2006: 199–200 [les paraules destacades són de l’original]).

Al mateix temps, però, no renegarà de les seves arrels, com expressa, en un altre to i context, en la seva carta de 1912 de resposta a la publicació de dos articles en revistes jueves en jiddisch en què se l’acusava d’assimilacionista:

Tots els esperantistes del món saben molt bé que sóc jueu perquè, encara que no ho proclamo xovinísticament a cada pas, no ho he amagat mai. Els esperantistes saben que tradueixo llibres del jiddisch, saben que ja des de fa més de tres anys dedico tot el meu temps lliure a la traducció de la Bíblia de l’original hebreu, saben que sempre visc en la part estrictament jueva de Varsòvia (on molts jueus s’avergonyeixen de viure), que continuo imprimint les meves obres en una impremta jueva, etc. Així actua una persona que s’avergonyeix del seu origen i intenta amagar la seva condició de jueu? (Kolker 2004; Korĵenkov 2006: 201).³

Cal afegir que, tot i distanciar-se clarament del nacionalisme jueu en què havia militat durant la seva època universitària, va mantenir una posició de comprensió envers aquest nacionalisme. Així, quan el 1914, en ocasió de la pròxima fundació d’una Associació Esperantista Jueva, després de felicitar-se pel fet, declina de formar-ne part, aclarint:

Estic profundament convençut que tot nacionalisme és per a la humanitat només la més gran de les desgràcies i que l’objectiu de cada persona hauria de ser crear una humanitat harmònica. És cert que el nacionalisme dels pobles oprimits –com a reacció natural d’autodefensa– és molt més perdonable que el nacionalisme dels pobles opressors; però, si bé el nacionalisme dels forts és infame, el nacionalisme dels febles és imprudent. Tots dos es causen i s’alimenten mútuament formant un cicle de desgràcies del qual la humanitat no sortirà mentre cadascú de nosaltres no sacrifiqui el seu amor al grup i no s’esforci a mantenir-se sobre un terreny plenament neutral (Privat 1937: 121–122; Korĵenkov 2006: 217).

3 Tanmateix, com deixa veure Dov Ber Borokhov a la seva rèplica a Zamenhof del 26 de desembre de 1912 a *Varhayt*, el metge varsovià semblava mostrar-se força més escrupolós sobre la representativitat dels esperantistes jueus per saludar el congrés que no pas sobre la d’altres pobles amb o sense hegemonia dins d’un estat (vg. Kolker 2004).

UEA

Les famílies Zamenhof i Michaux al primer congrés d’esperanto, Boulogne 1905

Tanmateix, després d’afirmar això, Zamenhof afegeix que la seva posició no té per què ser adoptada per altres jueus i que els jueus que no volen emprendre el seu camí neutralista tenen tan dret com qualsevol altre poble a utilitzar l’esperanto en benefici propi –i fins i tot més, anota. I afegeix encara:

Al meu entendre, cal que la vostra associació tingui un caràcter i fins i tot un nom específicament *sionista* perquè només això donarà al vostre col·lectiu la unitat de pensament necessària i us permetrà treballar bé, en pau i amb èxit. Si la vostra associació tingues un caràcter jueu ampli (“komune-hebrea”), patireu constants conflictes interns i constants atacs de l’exterior perquè els anomenats jueus assimilacionistes, que no volen que el món vegi en els jueus una nacionalitat a part, us atacaran i us posaran traves en tot moment (Korĵenkov 2006: 218 [les paraules destacades són de l’original]).

Les dues parts d’aquesta carta mostren el conflicte intern de Zamenhof: adoptava un posicionament radicalment neutral, però alhora mantenia una evident comprensió i simpatia per a altres opcions favorables a la millora de l’estatus del seu poble.⁴

4 Com explica Lins (2006: 12), la primera part de la carta va ser publicada per Privat el 1920, qui en va donar una visió esbiaixada. De la segona part de la carta només se’n va tenir notícia gràcies als treballs de Maimon al final dels anys cinquanta i no va ser publicada fins el 1985.

Zamenhof proposa l’oficialització i l’ús públic d’una llengua neutral, no solament en àmbits interestatals, sinó dins també dels mateixos estats

Zamenhof adoptava un posicionament radicalment neutral, però alhora mantenia una evident comprensió i simpatia per a altres opcions favorables a la millora de l’estatus del seu poble

En resum, Zamenhof no es pot considerar un activista per la dignificació i normalització de la seva llengua i cultura nacionals, malgrat els seus treballs de joventut sobre el jiddisch i traduccions a l'esperanto del jiddisch i de l'hebreu. I malgrat les seves millors intencions, resulta també difícil considerar-lo un activista per la comunitat nacional de la qual provenia però de la qual va preferir allunyar-se en la seva activitat pública.⁵

LA NACIONALITAT DELS PRIMERS ESPERANTISTES

Independentment de les idees de Zamenhof, l'anàlisi dels primers esperantistes ens aporta dades interessants sobre el vincle entre esperantisme i minorització lingüística i nacional. 919 dels primers 1000 esperantistes eren de l'Imperi rus, segons es veu en la primera de les 22 llistes d'adherents a l'esperanto que Zamenhof va publicar des de 1889 a 1909 (Zamenhof 1992: 1–35). Per falta de dades sobre la majoria de les persones –ultra els noms i les adreces– és difícil extreure'n per exemple la nacionalitat, però l'estudiosa Esther Schor afirma que un 20% eren jueus (2009), tot i que segons el cens rus de 1897 aplegaven el 4% de la població de l'Imperi Rus (Kapeller 2001: 398). La seva sobrerepresentació sembla prou lògica atès l'entorn de Zamenhof i un comprensible i probable biaix en les adreces que va emprar a l'hora de distribuir el seu text, però també hi podria influir l'alt percentatge de jueus que sabien llegir i escriure en comparació a altres nacionalitats de l'Imperi (Kapeller 2001: 407).

L'esperanto va atreure persones d'altres minories nacionals, probablement, en part, pel seu rerefons igualitari. A la primera llista d'esperantistes trobem, per exemple, personalitats que esdevindran assenyalades en la història de l'esperanto, com el polonès Antoni Grabowski, el lituà Aleksandras Dambrauskas o el baltoalemany Edgar von Wahl. Per altra banda, si mirem la llista d'escriptors en esperanto destacables que van començar a publicar abans de 1900, trobem només vuit noms, tots subjectes de l'Imperi Rus: tres polonesos (Grabowski, Belmont,⁶ Waśniewski),

dos jueus (Zamenhof, Kofman), dos rusos (Boslavskij, Devjatnin) i un ucraïnès (Borovko).⁷ (Sutton 2008: 28–41).

Aviat veiem que les actituds de polonesos, lituans i també jueus són ben diferents de la de Zamenhof. Un exemple ben significatiu és l'edició per Aleksandras Dambrauskas (1860–1938) del primer manual d'esperanto en lituà el 1890. En estar prohibides totes les publicacions en lituà a l'Imperi rus des de 1864 a 1904, el llibre es va imprimir a la ciutat fronterera prussiana de Tilsit (actualment Sovetsk, a l'enclavament rus de Kaliningrad) i va ser passat d'amagat a Lituània i distribuït clandestinament (Sutton 2008: 42). Un acte d'aquesta mena –així com tota la trajectòria de Dambrauskas com a activista per la llengua, cultura i nació lituanes– indica una altra visió de l'igualitarisme de l'esperanto que no contradiu l'activitat per la dignificació de la llengua nacional, a la qual havia renunciat Zamenhof.

També els polonesos tenien una visió ben diferent de l'igualitarisme extrem de Zamenhof, com ell mateix ho testimonia:

Els enemics més aferrissats de l'humanitarisme són els esperantistes de Varsòvia perquè per diferents circumstàncies històriques els polonesos s'han acostumat a mesurar-ho tot amb diferents arrasadors. Estan del tot d'acord que Rússia hauria de portar un nom que no estigués lligat a cap nació, sinó que fos geogràfic,⁸ i que a tota Rússia totes les llengües haurien de tenir els mateixos drets; però que Polònia s'anomeni “País de Varsòvia” i que a Polònia totes les llengües tinguin els mateixos drets que el polonès, això no ho volen acceptar de cap manera i consideren que aquest desig és

una cosa terrible i boja (Korjenkov 2009a: 206).

Per a Zamenhof –jueu que refusava l'assimilació–, polonesos i russos resultaven igual de perillosos.⁹ Més tard, un altre significadíssim esperantista, el suís Edmond Privat, un dels més actius defensors de la independència de Polònia als països de parla francesa durant la I Guerra Mundial, quedaria molt defraudat de com les autoritats del nou estat polonès tractaven les minories nacionals en el seu territori (Martinelli 2004: 54–65).¹⁰

9 Per exemple, el 1912 els organitzadors del congrés universal a Cracòvia, polonesos, no van acceptar una salutació al congrés “en nom del poble jueu” argumentant que “els jueus no són cap nació” (Lins 2006: 13, Korjenkov 2006: 278). Zamenhof, val a dir, es va posar de costat dels organitzadors. Més greu va ser la publicació el 1914 a la revista *Pola Esperantisto* [“Esperantista polonès”] d'un article clarament antisemita que considerava una “ofensa” per als polonesos els resultats d'una investigació, feta per un professor universitari de nacionalitat polonesa, que conclouia que hi havia semblances biològiques entre els polonesos i els jueus que vivien a Polònia. L'article va causar nombroses rèpliques, entre elles una de Zamenhof, que el redactor de la revista va refusar publicar adduint que “totes, lògicament, provenien de jueus” (Banet-Fornalowa 2003: 121–123).

10 Convé assenyalar que Privat, fervent defensor d'un govern mundial i de la no-violència, ho era alhora de l'autodeterminació dels pobles i també va fer campanya en favor de la independència de l'Índia en els anys trenta i d'Algèria en els cinquanta (Martinelli 2004: 71–75). Privat va fundar la Lliga Francesa per la Restauració de Polònia i el Comitè Internacional per la Independència de Polònia (1915) i més tard va ser president del Comitè Europeu per la Independència de l'Índia (1932–1939). Convé tenir en compte, però, que l'opinió dominant entre els esperantistes dels grups nacionals hegemònics ha estat molt generalment la de considerar l'hegemonia del seu grup com lògica i indiscutible. En aquest sentit, per exemple, els escrits favorables a Gandhi de Privat a la revista *Esperanto* de l'Associació Universal d'Esperanto, de què va ser redactor entre 1920 i 1934, es van trobar amb la ferma oposició d'esperantistes britànics, en particular del secretari de la federació esperantista d'aquell país (Van Dijk 2008: 169–174; 2012: 91–92; Roy Choudhury: 1976; Dasgupta 2007). De la mateixa manera, l'esperantisme dominant a França va donar suport a la política del seu govern a Algèria, i la direcció de l'Associació Espanyola d'Esperanto va denunciar a la dictadura del general Primo de Rivera les activitats suposadament desafectes a la unitat de la pàtria de la Federació Catalana d'Esperantistes.

5 Per a una discussió de la posició de Zamenhof en el context del pensament jueu del seu temps, vg. Sasaki 1996.

6 Sutton considera Belmont jueu, però per la seva trajectòria sembla més exacte considerar-lo polonès (veure *infra*).

7 Sutton no indica la nacionalitat de Borovko, però el cognom i el fet que visqués a Ucraïna fan pensar que era ucraïnès. L'article a la Viquipèdia en esperanto sobre la història del moviment esperantista a Ucraïna es refereix a ell com a ucraïnès (<http://eo.wikipedia.org/wiki/Esperanto-movado_en_Ukrainio>). Cal mencionar que va aprendre l'esperanto a Sibèria, on havia estat exiliat per les seves idees democràtiques. En tornar de l'exili va continuar sent perseguit per les seves idees. (Sutton 2008: 38).

8 Una de les propostes de Zamenhof lligades amb el seu ideari humanitarista va ser la de canviar els noms dels països per altres de “neutrals”, eliminant-ne tota vinculació a una determinada nacionalitat. La proposta, probablement, estava inspirada en el sistema jacobí dels noms dels departaments.

De fet, per concretar en un exemple una visió d'un destacat esperantista polonès ben diferent de la defensada per Zamenhof, podem afegir que Kazimierz Bein (1872–1959) –considerat, juntament amb l'iniciador de l'esperanto, com el forjador del model de prosa literària en aquella llengua– va ser condemnat a diversos anys de deportació a causa de les seves activitats anti-russes (Kökény i Bleier 1933: Kabe; Sutton 2009: 45). L'altre gran pioner polonès de la literatura en esperanto, Antoni Grabowski (1857–1921), enginyer químic de professió, és recordat també per la seva contribució a la creació de la terminologia química en polonès (vg. l'anàlisi crítica a Warszawski 2001: 109–110) i els esperantistes li deuen nombroses traduccions, particularment del monumental poema nacional polonès *Pan Tadeusz* ["El senyor Tadeu"], convertit en un clàssic de la literatura en esperanto. És interessant de remarcar que l'innegable patriotisme d'aquests dos polonesos, subjectes de l'Imperi Rus, no els va impedir de fer traduccions del rus a l'esperanto. Tanmateix, lògicament, tots van prioritzar, i molt, les traduccions de la seva llengua.

ALGUNS CASOS PARTICULARS

No és difícil de trobar exemples individuals semblants als de Dambrauskas, Bein o Grabowski entre esperantistes de diferents nacionalitats.

Un cas paradigmàtic podria ser el del català Frederic Pujulà i Vallès (1877–1963).¹¹ Advocat i periodista, del sector més esquerrà de la Unió Catalanista, redactor del setmanari *Juventut* (1900–1906), autor de diverses obres teatrals, narracions, assajos, i de la que es considera la primera novella de ciència ficció en català, *Homes artificials* (1912). Va ser també l'autor del primer manual d'esperanto en català (1906) i del primer diccionari català-esperanto (1909), a més de diverses traduccions de l'esperanto al català i del català a l'esperanto (entre les quals destaquen *Misteri de dolor* de Gual i una versió en esperanto de la revista satírica *Papitu*). El seu capteniment polític, insubornablement catalanista, el va portar a un primer exili a França per una denúncia d'un militar espanyol contra un article seu donant a conèixer els fets del *Cu-cut!* en una revista esperantista francesa (1906). Va poder tornar a Catalunya després d'adoptar la ciutadania francesa, cosa que li va permetre encapçalar l'organització del V Congrés Universal d'Esperanto a Barcelona (1909). Va participar a la I Guerra Mundial en qualitat de voluntari per, segons creia, col·laborar en l'alliberament dels pobles europeus sota el domini dels imperis centre-

¹¹ Sobre Pujulà i Vallès, vg. Poblet 2010, Poblet 2004 i Poblet 2008.

europeus. Pel seu catalanisme, va haver d'exiliar-se novament durant la dictadura de Primo de Rivera i, després de la Guerra Civil, va ser condemnat a mort. La pena li fou commutada després d'unes setmanes, però va passar-se més de dos anys a la presó, de la qual fou alliberat per raons d'edat. Posteriorment, la dictadura el condemnaria per "maçó, amb idees separatistes" a encara dotze anys de presó, que no hagué de complir, alhora que l'escanyava econòmicament en prohibir-li l'exercici de l'advocacia i el periodisme. Morí retirat a França.

Un cas semblant, no menys dramàtic, és el del poeta Sjarzej Novik-Pjajun (1906–1994), autor de poemes en bielorus, polonès, rus i esperanto.¹² Membre de la minoria bielorrussa de la Polònia d'entreguerres, va ser desterrat per les autoritats poloneses pel seu activisme en favor de la seva llengua i cultura (1927–1931). Novament, el van empresonar el 1931 i el 1939. Va sortir de la presó gràcies a la primera ocupació soviètica (1939–1941), però el 1943 els nazis el van internar en un camp de concentració per col·laboració amb la resistència. Sobrevisqué a un afusellament massiu (1944), però poc després fou arrestat per l'NKVD per suposada col·laboració amb els nazis i condemnat a deu anys de treballs forçats al tristament famós camp de Kolima, a l'Àrtic. Va sobreviure. Va poder tornar a la seva terra només després de la denúncia de Khrushxov dels crims de l'estalinisme (1958). La Viquipèdia en esperanto afegeix que encara va trobar ànims per donar classes d'esperanto en el seu exili forçat a Sakha, després de sortir del gulag.

El cas de Leo Belmont (pseudònim de Leopold Blumental, 1865–1941) supera els anteriors pel seu final tràgic.¹³ Va néixer a Varsòvia en el si d'una coneguda família jueva polonesa parcialment assimilada, per la qual cosa, entre altres, va estudiar a les escoles pies. Llicenciat en dret, va especialitzar-se en la defensa de presos polítics polonesos davant dels tribunals de Sant Petersburg, ciutat en què va residir del 1892 al 1905. Això li va atorgar una àmplia notorietat social, però també nombroses multes, cinc estades a la presó i, finalment, la prohibició de l'exercici de l'advocacia. Aquest fet el va acabar abocant a dedicar-se exclusivament a escriure. Tot i que avui oblidat, va ser un prolífic escriptor i publicista en polonès, amb desenes d'obres, entre elles biografies, novel·les, guions cinematogràfics, assajos i

¹² La font principal d'aquesta biografia és el lloc web de poesia bielorrussa *vershy.ru*: <<http://vershy.ru/category/syargei-novik-pyayun>>.

¹³ La font principal d'aquesta biografia és Banet-Forlanowa 2003: 16–41. La mateixa font menciona també un desterrament (p. 85), però, curiosament, no en la biografia de Belmont mateix.

Sjarzej Novik-Pjajun

En estar prohibides totes les publicacions en lituà a l'Imperi rus, el primer manual d'esperanto en lituà es va imprimir a la ciutat fronterera prussiana de Tilsit i va ser passat d'amagat a Lituània i distribuït clandestinament

El poeta Sjarzej Novik-Pjajun va ser desterrat per les autoritats poloneses pel seu activisme en favor de la seva llengua i cultura i empresonat dues vegades. Els nazis el van internar en un camp de concentració. Sobrevisqué a un afusellament massiu, però fou arrestat per l'NKVD per suposada col·laboració amb els nazis i condemnat a deu anys de treballs forçats

Joseph M. Plunkett, un dels set firmants de la proclamació d'independència d'Irlanda (1916) i un dels líders de l'Alçament de Pasqua, va ser un dels fundadors de l'Associació Esperantista Irlandesa i membre de la seva primera junta

Al País Basc sobresurt la figura d'Isaac López Mendizabal, que va ser president de l'Euskadi Buru Batzar del Partit Nacionalista Basc i membre del grup esperantista de Tolosa

La nòmina d'esperantistes que ara són considerats importants escriptors en les llengües minoritzades és particularment notable i abraça nombroses nacions europees

tres volums de poesia. En molta menor mesura, va publicar també en rus i en esperanto. En esperanto, és el segon autor en publicar poesia i se'l considera, amb Grabowski, un membre destacat de l'anomenada "escola eslava" de poesia. La seva tasca de traductor és encara més extensa amb traduccions al polonès del rus, alemany, francès, hebreu i esperanto, tant d'obres en prosa com de poesia, entre elles una memorable versió de *Jevgenij Onegin*. Com a periodista va col·laborar en nombroses publicacions en polonès de caire progressista. Entre elles cal destacar la revista *Izraelita*, destinada a la comunitat jueva, en què va defensar l'assimilació dels jueus. Com a editor de la seva pròpia revista *Wolne Stowo* ["Paraula lliure"] (1907-1913) va destacar per la seva defensa de posicions democràtiques. Això li va valer atacs furibunds des de la premsa de dretes i antisemita. Justament, els seus orígens jueus van fer que, ja greument malalt, els nazis el recloguessin al gueto de Varsòvia, juntament amb altres 400.000 persones, on va morir al cap d'uns mesos.

A Irlanda, Joseph M. Plunkett (1887-1916), un dels set firmants de la proclamació d'independència d'Irlanda (1916) i un dels líders de l'Alçament de Pasqua, va ser un dels fundadors de l'Associació Esperantista Irlandesa i membre de la seva primera junta (1907) (Ó Cuirc i Davies: 1996). També hi ha indicis que un dels principals líders de la revolta, James Connolly (1868-1916), parlava esperanto. En la seva faceta de teòric marxista, va considerar que l'avenç d'una llengua universal, l'ensenyament de la qual considerava desitjable al costat de la llengua nacional, tindria dificultats si les gran potències reeixien en els seus intents d'assimilació de les minories nacionals (Keable 2001). Tant Plunkett com Connolly van ser afusellats per les autoritats britàniques després d'aixafar l'alçament.

A Bretanya, el lingüista, escriptor i activista bretó Roparz Hemon (1900-1978) va publicar la revista *Nord-Okcidento* ["Nord-occident"] en esperanto entre els anys 1928 i 1933, a més d'un manual d'esperanto en bretó i un diccionari esperanto-bretó.¹⁴ La revista pretenia ser un vehicle neutral de comunicació entre els pobles cèltics. Hemon és un dels autors més importants en bretó, amb una extensa obra que toca des dels estudis de gramàtica o de la història de la llengua a diccionaris, llibres de text, teatre, novel·les o poesia. Durant l'ocupació nazi, les autoritats van permetre les emissions de ràdio en bretó i van donar suport a les edicions en aquesta llengua, activitats en les

quals Hemon va participar activament.¹⁵ Després de l'Alliberament, va ser condemnat per col·laboracionista i inhabilitat, la qual cosa el va empènyer a emigrar a Irlanda, on residiria fins a la seva mort.

Malauradament, encara no disposem d'una història de l'esperantisme bretó, com tampoc no n'hi ha del basc i de molts altres països. Al País Basc, en aquella època, sobresurt la figura de l'historiador, editor i polític Isaac López Mendizabal (1879-1977), que va ser president de l'Euskadi Buru Batzar del Partit Nacionalista Basc del 1931 al 1935, i membre del grup esperantista de la seva ciutat, Tolosa (Etxaniz 2012).¹⁶ Molts altres casos, de tendències sensiblement variades, es poden trobar a tot arreu. Citem, per exemple, el metge, escriptor i pacifista eslovac Albert Škarvan (1869-1926), que va traduir a l'eslovac el 1907 el *Fundamento de Esperanto*, el qual va esdevenir el primer manual d'esperanto en aquesta llengua.¹⁷ El mateix any va saludar el III Congrés Universal a Cambridge en nom de la nació eslovaca. Inlluït per Tolstoj, va objectar al servei militar (1894). Condemnat a presó i a perdre el títol de metge, després de ser excarcarat va haver d'exiliar-se per poder guanyar-se la vida. Va poder tornar al seu país el 1910, però el 1915 va tornar a ser empresonat fins al final de la guerra.

La nòmina d'esperantistes que ara són considerats importants escriptors en les llengües minoritzades és particularment notable i abraça nombroses nacions europees. Es pot destacar, per exemple, Dun Karm Psajla (1871-1961), el poeta nacional maltès (Sutton 2008: 41), o Þórbergur Þórðarson (1889-1974), "l'escriptor més influent de la literatura islandesa del segle xx" (Ragnarsson 2011: 2). També cal recordar Immanuel Olsvanger (1888-1861), el traductor de la *Divina Comèdia* en vers a l'hebreu i també l'autor de les primeres traduccions directes del sànscrit i del japonès a l'hebreu. Olsvanger, folklorista, traductor i activista sionista, fou també l'autor d'un poemari en esperanto l'any 1925 (reeditat el 1941), president de l'Associació Jueva Esperantista l'any 1925 i primer president de la Lliga Palestina Esperantista, el 1941 (Lins 2006,

¹⁵ Vg. la interessant discussió sobre el tema a la pàgina <http://fr.wikipedia.org/wiki/Discussion:Roparz_Hemon>, que no és més que la punta de l'iceberg d'un debat molt acalorat sobre les activitats d'una part del nacionalisme bretó durant l'ocupació nazi.

¹⁶ Agraïxo a Xabier Rico i Rafael Blanco les seves informacions sobre la història de l'esperanto al País Basc.

¹⁷ Les informacions estan preses sobretot de l'extens article sobre ell a la Viquipèdia en eslovac (http://sk.wikipedia.org/wiki/Albert_Škarvan). Vg. també Vajs 2009: 35-36.

¹⁴ Dec aquesta informació a Sarah Chedifer Bonneau, que treballa en una història del moviment esperantista a Bretanya.

<http://de.wikipedia.org/wiki/Immanuel_Olsvanger>). En aquest context, el cas hongarès és específic, atès que el seu procés de normalització estava més avançat, però no deixa de sorprendre el nombre considerable d'adeptes de l'esperanto, i en menor mesura de l'ido, entre els principals col·laboradors de la revista literària *Nyugat* ["Occident"] (1908–1941), que marca l'inici de la literatura hongaresa moderna (Rátkai 2010). Endre Ady, per exemple, considerava que una llengua internacional era una opció especialment adequada per a les nacions petites, entre les quals situava Hongria, i que tenia una importància cabdal per als hongaresos (Rátkai 2010: 69).

L'ESPERANTISME EN ALGUNES NACIONS SENSE ESTAT

D'una manera més àmplia, és coneguda la relació entre esperantisme i moviments polítics i culturals pel redreçament lingüístic i nacional en algunes nacions sense estat. Catalunya és probablement el cas que fins ara està més ben documentat (Amouroux *et al.* 1985, Margais 2002, Poblet 2004, Poblet 2008, Poblet i Alòs 2010).

Per agafar un altre cas, es pot mirar la història dels dos primers anys del moviment esperantista gallec, tal com està descrita en la Gran Enciclopedia Gallega (Xesús Alonso Montero: 2004).¹⁸ Així, entre els membres de la junta del primer grup esperantista gallec (La Corunya, 1905), hi figura un dels notables dramaturgs en gallec del moment, Galo Salinas (1852–1921). El mateix any es van fundar el grup de Santiago, amb la participació de l'escriptor en gallec Xesús Carro (1884–1973); el de Mondoñedo, amb el significat poeta del *Rexurdimento* Leiras Pulpeiro (1854–1912), i el de Vilalba, amb l'escriptor i periodista Antonio García Hermida (1885–1939), que va ser secretari en la Irmandade da Fala de la població. L'any següent van fundar-se nombrosos grups esperantistes. En el de Foz (Lugo), el secretari va ser el periodista Antón Vilar Ponte (1881–1936), una de les figures principals del nacionalisme gallec, i un dels vocals fou el poeta en gallec Antonio Noriega Varela (1869–1947). En el grup de Lugo, un dels membres de la junta va ser el metge i escriptor en gallec i castellà Xesús Rodríguez López (1859–1917).

És fàcil d'entendre que un moviment com l'esperantista, que llavors estava lligat a valors com el progrés i la modernitat, a més a més de l'obertura al món, la igualtat, la justícia i la

pau, atragués també a Galícia part de la intel·lectualitat. Només un treball més aprofundit pot comprovar si l'esperantisme va atreure un nombre significativament més important d'intel·lectuals galleguistes que altres associacions contemporànies. Un altre aspecte seria també analitzar el pes del galleguisme dins de l'esperantisme gallec d'abans de la guerra. Aquestes dues qüestions serien les que caldria analitzar en cada cas, ja sigui a Galícia o a Bretanya, a Irlanda o a Finlàndia, a l'Índia o a Corea.

De fet, també a l'Índia trobem una possible relació entre esperantisme i minories. El primer esperantista indi conegut era el lingüista parsi Irach Jehangir Sorabji Taraporewala (1884–1957) i el pioner més famós va ser el bengalí Lakshmiswar Sinha (1905–1977), deixeble de Tagore (Dasgupta 2010). L'anàlisi de Sinha feta per Dasgupta (2010: 263–264) mostra un fort compromís amb la seva cultura nacional, entre altres formes, mitjançant el treball manual, a la manera de Gandhi. Tot i provenir d'una família de classe mitjana, de molt jove va decidir estudiar l'ofici de fuster, exposant-se al ridícul social, i gràcies a aquesta feina va procurar-se el sosteniment durant els anys d'estudis. Entre els esperantistes, és recordat sobretot per les seves dues llargues estades a Europa entre 1928 i 1936, enviat per Tagore, per les seves dues obres autobiogràfiques i per la seva traducció de narracions de Tagore. Va escriure també una obra de teatre en esperanto ambientada a l'Índia del segle XVII (1936). Segons el crític teatral Paul Gubbins, "el rerefons del segle XVII és un pretext per fer llum sobre la injustícia de l'imperialisme (britànic)" (citat a Sutton 2008: 208).

Per altra banda, l'anàlisi de les traduccions a l'esperanto en els anys vint i trenta reflecteix una representació inusualment alta de llengües no hegemòniques. Per exemple, seguint

És fàcil d'entendre que un moviment com l'esperantista, que llavors estava lligat a valors com el progrés i la modernitat, a més a més de l'obertura al món, la igualtat, la justícia i la pau, atragués també a Galícia part de la intel·lectualitat

L'anàlisi de les traduccions a l'esperanto en els anys vint i trenta reflecteix una representació inusualment alta de llengües no hegemòniques.

¹⁸ Agraïxo aquesta informació a Suso Moinhos.

el model de l'Antologia Catalana publicada el 1925, fins al 1939 van editar-se antologies literàries de Bèlgica (amb un volum per a la producció en francès i un altre en neerlandès), estoniana, hongaresa, sueca, txecoslovaca i suïssa (Alòs i Poblet 2010: 59). Sembla clar que la traducció d'obres de la literatura nacional, a banda d'una forma d'enriquiment i perfeccionament de la llengua esperanto i d'ampliació de les obres disponibles en aquesta llengua, contenen també un element d'autoestima nacional positiva i de voluntat de reconeixement de la cultura nacional en l'àmbit internacional. Partidaris de la subordinació de la seva llengua i cultura a la dominant en el seu estat difícilment farien l'esforç de traduir un corpus notable d'obres de la seva literatura nacional a una altra que no fos, justament, la dominant en l'estat. De fet, les dades mostren que aquest fenomen no és estrany tampoc entre els esperantistes, ja que en aquest període els catalans semblen l'única nacionalitat sense estat que participaven a títol individual en el projecte de les grans antologies nacionals en esperanto, i que en part lideraven, com abans de la guerra especialment els polonesos havien liderat les traduccions des de llengües subordinades a l'esperanto amb una empenta difícilment igualable.

L'ESPERANTO A L'EXTREM ORIENT

Alguns dels casos més clars de vinculació de l'esperanto a moviments d'afirmació nacional en el període d'entreguerres el tenim fora d'Europa: a Corea i a Taiwan, llavors colònies japoneses (la primera des de 1910, i la segona des de 1895).

El Japó era a mitjans anys vint l'estat del món amb la segona associació nacional per nombre de membres, rere Alemanya (Forster 1982: 25), i en unes estimacions sobre el nombre total d'esperantistes per països el 1926 apareix com el cinquè del món en xifres absolutes, rere Alemanya, Txecoslovàquia, la Gran Bretanya i Àustria (Forster 1982: 23–24). La raó és que al Japó –immers des de feia alguns decennis en un procés d'enormes canvis econòmics i socials– van confluïr en l'esperanto grups molt distints, com tradicionalistes, anarquistes i comunistes. L'esperanto, per als primers, no va ser vist com un element d'occidentalització, sinó que era, com explica el japonòleg Ulrich Lins, “un símptoma d'un desig de compensar la sensació subconscient de menyspreu

cultural causada per la continuada influència unilateral d'Occident mitjançant intents per iniciativa pròpia de contactar amb la resta del món i convèncer-lo dels valors del Japó, que Europa mirava amb desdeny” (Lins 1990: 169). En aquest context, en una revista del grup religiós tradicionalista Oomoto, que va adoptar el 1923 l'esperanto per a les seves relacions internacionals, es va arribar a dir:

L'esperanto és més necessari per als pobles orientals, que han de tenir a partir d'ara un paper important en la història de la humanitat, i especialment per a la nostra nació, que per als europeus i americans, que ja han acabat la seva part. (Citat a Lins 1990: 169).

Per altra banda, l'esperanto es va desenvolupar també amb gran força entre cercles obrers, com mostra, per exemple, la nòmina d'escriptors esperantistes japonesos, començant per la dels comunistes Masao Miyamoto i Teru Hasegawa. L'esperantisme obrerista japonès, molt actiu i amb milers de membres, va ser sempre atentament controlat per les autoritats i, sobretot a partir de 1936, perseguit i finalment desmantellat.

Probablement l'element essencial de la política japonesa de l'època era el seu expansionisme, particularment a Corea, Taiwan i Manxúria, amb unes polítiques assimilacionistes cada vegada més radicals. Alguns esperantistes japonesos van reaccionar contra aquest fet. Hidekatsu Saitô, activista obrerista i un dels principals defensors de l'adopció de l'alfabet llatí per al japonès, escrivia el 1936:

També cal l'emancipació lingüística de les colònies (Corea, Taiwan, Manxúria). Per a no imposar el japonès, sinó perquè es desenvolupin lliurement les llengües dels pobles colonitzats, cal tirar endavant la seva llatinització i utilitzar l'esperanto per a la comunicació recíproca entre les colònies i el Japó. (Citat a Lins 1990: 176).

És interessant de remarcar que Saitô defensa l'emancipació lingüística de les colònies, però no s'oposa al colonialisme del govern imperial. També és cert que si ho hagués fet, probablement hauria tingut problemes amb les autoritats.

Fins i tot el 1942, en plena guerra i amb un moviment esperantista oficialista donant suport al militarisme i expansionis-

me japonès, un altre esperantista japonès escrivia:

Cal estar molt a l'aiguat contra la penetració del japonès a l'altre costat del mar o la seva mundialització. Els tractats amb altres nacions a Àsia hauran de fer-se en esperanto (Citat a Lins 1990: 181).

Per la seva banda, a Corea i Taiwan intel·lectuals dels moviments d'afirmació nacional van utilitzar l'esperanto com a forma d'expressió contra el colonialisme japonès, la qual cosa fa que la llengua internacional assolís una implantació notable en la intel·lectualitat d'aquests dos països en els anys vint. Segons el testimoni d'un dels dirigents esperantistes de després de la guerra, “en el primer període del moviment esperantista a Corea, aquest moviment va ser considerat per tots els intel·lectuals coreans no solament com un moviment ideal, sinó també com el moviment d'alliberament nacional més progressista” (Citat a Lins 1990: 183).

Els primers cursos d'esperanto a Corea els van organitzar el 1920 antics estudiants universitaris, que l'havien après al Japó.¹⁹ Entre els primers alumnes hi havia el mestre Sin Bong-jo, que tres anys més tard va publicar el primer manual d'esperanto en Corea. Per participar en una manifestació independentista el 1919 havia estat condemnat a sis mesos de presó i tres anys d'inhabilitació. El 1924, el diari en coreà *Dong-a Ilbo* va publicar una rúbrica setmanal en esperanto. L'autor anònim probablement era el redactor de la publicació, Lee Kwang-soo, un dels pioners de la literatura moderna coreana, que havia après esperanto amb Sin. El primer article contenia una claríssima declaració de principis:

Sobretot nosaltres coreans, que patim i ens avergonyim d'estar obligats a estudiar i utilitzar la llengua dels vencedors totalment contra la nostra voluntat, hem de sentir amb més força que els pobles independents la necessitat d'una llengua internacional (Citat a Gotoo 2011).

Sembla evident que una afirmació semblant no s'hauria pogut escriure en coreà en el mateix diari i, probablement, va passar per alt a les autoritats japoneses per-

¹⁹ Les dades d'aquesta descripció estan extretes de Gotoo (2011).

què no devien disposar encara de censors a Corea per a l'esperanto.

Lins explica un altre cas:

La forta imbricació del moviment esperantista amb l'alliberament nacional ve il·lustrada en la persona de Kim Ōk, redactor i escriptor, que va estudiar a la facultat de filosofia de Keiō-Universitat de Tòquio, i pare de l'esperanto a Corea. A més de llibres de text d'esperanto, Kim va publicar diversos poemaris en els qual feia befa dels nobles i buròcrates que servien les autoritats japoneses. Això era una de les poques formes que quedaven als intel·lectuals coreans per expressar la seva oposició contra els colonitzadors (Lins 1990: 183-184).

Igualment, a Taiwan els dos fundadors el 1919 de la Societat Esperantista de Formosa, Su Bihui i Lian Wenqing, van ser uns dels principals activistes de l'Associació Cultural Taiwanesa, fundada dos anys després, la qual ràpidament va assolir 10.000 membres i va endegar reivindicacions autonomistes (Lins 1990: 184). En aquest context, el 1922 es podia llegir el següent a l'òrgan de la Societat Esperantista de Formosa:

Durant els darrers segles la política colonial de tots els països potents ha intentat assimilar el poble del país dependent, i [els colonitzadors] creuen que allà on s'escamparà la llengua del país dominant es podran recollir els fruits de l'assimilació. [...] Però contra això, després de la Guerra Mundial aquesta idea imprudent ha desaparegut de la tendència mundial com una allau a la primavera, i com a reacció l'esperanto s'estén per tot el món [...] perquè l'esperit d'una època nova pot ser reflectit per l'esperanto, creat sobre la llibertat, la igualtat (Citat a Lins 1990: 184).

Com explica Lins, “el fet que els coreans i taiwanesos de cop i volta s'entusiasmessin per l'esperanto va ser considerat un fenomen sospitós per les autoritats japoneses” (Lins 1990: 185). Així, les autoritats japoneses van dificultar-ne la propaganda durant els anys vint, van incrementar la pressió sobre el moviment esperantista i autonomista a partir de l'ocupació de Manxúria, el 1931, i finalment van perseguir la propaganda i l'ensenyament públic de l'esperanto, alhora que començaven unes polítiques assimilacionistes brutals en els països ocupats en començar la guerra sinojaponesa, el 1937. Disposem d'un testimoni revelador de l'opinió de les autoritats japone-

ses sobre el moviment esperantista, donat per un alt càrrec de la policia a Taiwan a una esperantista japonesa resident a l'illa:

En general cal entendre que el sentit és una mica diferent quan es tracta d'allò que fa un japonès o quan es tracta d'un taiwanès. Per exemple, si un japonès en el marge d'una carta escriu “1922”, això vol dir només que utilitza una forma de comptar els anys habitual en el món. Però si un taiwanès escriu el mateix, això no té un sentit tan simple. Hem d'adonar-nos que no solament no respecta la forma “11è any de l'era Taisyō”, sinó que també té la intenció de rebutjar-la. El mateix passa amb l'estudi de l'esperanto. No hi ha dubte que els japonesos trien l'esperanto només perquè el consideren una llengua internacional comuna al món, una llengua simbòlica per a la futura pau humana o una forma d'estimació de la seva llengua nacional. Però la situació és completament diferent quan es tracta de taiwanesos. No es dediquen a aquesta llengua internacional tan sols com un poble més en el món, sinó que el seu estudi de l'esperanto implica rebutjar de ple el japonès. Entre llengua i pensament hi ha una relació estreta i per això el rebuig del japonès implica el rebuig del Japó sencer. La política colonial del Japó no pot tolerar aquests traïdors (Citat a Lins 1990: 186).

Amb opinions com aquesta, de fet probablement en gran part recolzades pels fets, s'entén molt bé que les autoritats japoneses prohibissin finalment el moviment esperantista a les seves colònies.

L'ESPERANTO A UCRAÏNA

Un altre exemple molt interessant i relativament ben documentat el dona Ucraïna. Durant els anys vint, gràcies a l'impuls decisiu de Lenin, es va desenvolupar a la Unió Soviètica la política de *korenizaciia* [“arrelament”]. L'alemany d'origen txec Karl Kautsky, principal ideòleg de la II Internacional, preveia la desaparició de les llengües minoritzades com una conseqüència inevitable del progrés econòmic, per la qual cosa resultava un contrasentit oposar-s'hi (Lins 1990: 324-328). En canvi Lenin, tot i no contradir l'horitzó final previst per Kautsky, era ben conscient de la força de les minories nacionals que lluitaven per la seva emancipació a l'Imperi Rus i va postular una política d'igualtat entre els pobles, fins al punt d'acceptar-ne el dret de secessió. En aquest sentit, per exemple, es va oposar fermament a l'establiment del rus com a llengua oficial, alhora que postulava l'ense-

***A Corea i Taiwan
intel·lectuals
dels moviments
d'afirmació nacional
van utilitzar
l'esperanto com a
forma d'expressió
contra el colonialisme
japonès***

***“Sobretot nosaltres
coreans, que patim
i ens avergonyim
d'estar obligats a
estudiar i utilitzar la
llengua dels vencedors
totalment contra
la nostra voluntat,
hem de sentir amb
més força que els
pobles independents
la necessitat d'una
llengua internacional”***

***El fet que els coreans
i taiwanesos de cop i
volta s'entusiasmessin
per l'esperanto va
ser considerat un
fenomen sospitós
per les autoritats
japoneses***

nyament en les diferents llengües nacionals²⁰. Aquesta política va causar polítiques lingüístiques actives de foment de dotzenes de llengües a la Unió Soviètica durant els anys vint i part dels trenta que van aconseguir un gran èxit.

Per tot allò vist fins ara, i sobretot en un context de conscienciació lingüística associat per processos de normalització lingüística, caldria esperar que almenys algunes minories nacionals acollissin de forma especialment favorable la proposta esperantista. L'anàlisi de les dades estadístiques publicades a la *Història de la Unió d'Esperantistes de les Repúbliques Soviètiques*, d'Oleg Krasnikov, corrobora plenament la hipòtesi.

Segons aquesta font, el 1936, 6.500 dels 11.200 membres de la Unió d'Esperantistes de les Repúbliques Soviètiques estaven afiliats a l'organització ucraïnesa (Krasnikov 2008: 72, 87), tot i que Ucraïna aplegava només el 19,7% dels habitants de l'URSS.²¹ En canvi, les dades de la distribució, el 1932, dels membres de la Unió per nacionalitats (Krasnikov 2008: 100), no mostren, a primera vista, un nombre significativament més elevat d'ucraïnesos que la mitjana del país: els ucraïnesos representaven el 21,2% dels habitants de l'URSS segons el cens de 1926 i el 22,2% dels afiliats a la Unió d'Esperantistes el 1932. Això, però, tenint en compte que l'esperanto sempre s'ha desenvolupat més a les ciutats i que els ucraïnesos ètnics hi tenien una presència notablement inferior, indica, efectivament, un nombre més gran d'ucraïnesos entre els esperantistes del que cabria esperar, si no es tingués en compte un factor ideològic que afavorís la incorporació d'ucraïnesos al projecte esperantista.

Per altra banda, el que sí destaca, i molt, de les dades per nacionalitat dels esperantistes de l'URSS, el 1932, és l'11,6% de jueus, mentre que els jueus, segons el cens de 1926, representaven l'1,8% de la població. Justament, llavors a l'URSS els jueus eren especialment nombrosos a Bielorrússia, on representaven el 8,2% de la població, i a Ucraïna, on sumaven el 5,4%. En particular a Ucraïna sumaven el 23% de la població urbana. Els jueus, com es veu, eren urbans en molt gran mesura i, no cal dir-ho, l'antisemitisme ferotge que havien pa-

tit els feia especialment amatents al projecte del seu connacional Zamenhof.

Així doncs, la gran quantitat d'esperantistes a Ucraïna es pot explicar per la confluència d'un elevat nombre d'esperantistes de les nacionalitats ucraïnesa i jueva. Alhora, les dades del 1936 en comparació amb les de 1932 semblen indicar un augment notable dels adherents a Ucraïna, on clarament l'esperanto hi trobava un terreny especialment fecund.

Aquest terreny fecund va trobar no solament una bona organització que sabia treure'n profit, sinó també algunes autoritats favorables a l'esperanto. Aquest sembla el cas de Mykola Skrypnyk, qui va ser el Comissari d'Educació d'Ucraïna des del 1927 fins al 1933 i el promotor d'una política accelerada de normalització lingüística de l'ucraïnès. Justament, el Comissariat d'Educació d'Ucraïna va publicar regularment, des del 1926 fins al 1933, un resum en esperanto de la seva revista *Šljax osvity* ["El camí de la instrucció"] (Lins 1990: 358, 380). També l'esperanto es va convertir en assignatura optativa en diverses escoles normals d'Ucraïna (Gorecka i Korjenkov 2000: 16). Segons Lins, Skrypnyk "de tots els dirigents soviètics va ser l'únic que va considerar seriósament l'esperanto i –malgrat la seva crítica pel fervor excessiu de determinats esperantistes– clarament es va mostrar favorable al seu dret a expandir-se per la Unió Soviètica" (Lins 1990: 380).

Lins es refereix a un episodi prou aclaridor de les actituds i discussions polítiques de l'època. Poc abans del XVI Congrés del Partit Comunista, el juny de 1930, *Komunist*, l'òrgan del Partit Comunista d'Ucraïna, va publicar un discurs de Skrypnyk sota el títol "Esperantització o ucraïnització?". En aquest discurs Skrypnyk presenta els progressos i dificultats del procés de normalització de l'ucraïnès, però alhora també tracta a bastament la ideologia anacionalista i en considera un exemple el fet que en certes escoles s'ensenya esperanto presentant-lo com a alternativa a la normalització de l'ucraïnès. Per a Skrypnyk, si l'esperanto advoca per una cultura específica, internacional i anacionalista, que es gira en contra de la cultura nacional de les masses, ha de ser rebutjat (Lins 1990: 269–270). No cal dir que l'article va suscitar una reacció immediata de la cúpula esperantista de Moscou, molt amatent a tot allò que diguessin les autoritats, la qual immediatament va publicar una autocrítica en el seu butlletí.

Una altra mostra de les tensions que existien entre anacionalistes i partidaris de la normalització de l'ucraïnès és una carta, del 1927,

**El 1936,
6.500 dels 11.200
membres de la Unió
d'Esperantistes de
les Repúbliques
Soviètiques
estaven afiliats
a l'organització
ucraïnesa**

**"Em sorprèn molt que
l'esperanto
no sigui ensenyat a
les nostres escoles.
Això acceleraria,
en paral·lel amb
l'organització de grups
entre les masses,
la preparació de la
substitució del rus per
l'esperanto
com a llengua
d'estat de l'URSS"**

20 Potser convé esmentar que el pare de Lenin, Il'ja Nikolaevič Ul'janov, va tenir un paper destacat en la implantació d'escoles en txuvaix, mordovià i tàtar a la governació de Simbirsk (actual Ul'janovsk), en què va treballar en els últims vint anys de la seva vida i on Lenin va néixer i créixer.

21 Les dades del cens soviètic de 1926 estan extretes de <http://demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_26.php>.

d'un esperantista ucraïnès enviada a Lanti en què es queixava que “nacionalistes ucraïnesos” havien aturat els cursos d'esperanto a la ràdio de Kharkiv després que s'hi parlés de la formació d'una cultura mundial i de la desaparició de les llengües nacionals (Lins 1990: 366–367).

Un altre episodi, però, ens mostra una visió a les antípodes d'aquest fet. El 1930 l'esperantista ucraïnès Serhij Sinickij va demanar a diferents escriptors del seu país la seva opinió sobre l'esperanto i va publicar-les a *Meždunarodnyj jazyk* [“Llengua internacional”], una de les revistes de la Unió d'Esperantistes editada a Moscou. Entre elles destaca les del popular poeta Volodymyr Sosjura (1898–1965):

Em sorprèn molt que l'esperanto no sigui ensenyat a les nostres escoles. Això acceleraria, en paral·lel amb l'organització de grups entre les masses, la preparació de la substitució del rus per l'esperanto com a llengua d'estat de l'URSS. Això ens ajudaria a lluitar més ràpidament i eficaçment contra els anomenats nacionalismes locals per eradicar-los. Això posaria el rus en el mateix lloc que les llengües de les altres repúbliques, i el xovinisme gran-rus en la línia de la cultura només seria un nacionalisme local. [...] En la meua opinió cal, finalment, introduir l'esperanto en la vida pràctica de les nostres repúbliques com a llengua que es convertirà en la llengua d'estat de l'URSS i després de tot el món (Citat a Lins 1990: 367).

L'opinió, tot i ser publicada, va ser titllada per la redacció com a “antimarxista” pel fet que, d'una banda, anava en contra de “les formes nacionals de les llengües” i de l'altra, que “en el nostre país no hi ha una determinada llengua estatal privilegiada: les llengües de tots els pobles de la Unió Soviètica són iguals les unes amb les altres” (citat a Lins 1990: 367–368). A això va respondre Sinickij en una carta que també va ser publicada a la mateixa revista, el 1931. En ella l'entrevistador defensava la posició de l'entrevistat. Per una banda, afirmava, no era cert que Sosjura proposés “eliminar les formes nacionals de les llengües mitjançant l'esperanto”. Al contrari, l'esperanto havia de tenir el seu lloc al costat de les llengües nacionals, com a “llengua de l'estat de l'URSS, llengua auxiliar, segona llengua després de la llengua nacional, materna”, alhora que havia de “treure el rus de la seva posició actual de privilegi” per tal d'observar els principis leninistes, ja que “no veure i negar”, com havia fet la redacció, “que el rus per la seva posició privilegiada s'oposa al principi leninista de «cap privilegi per a cap nació, per a cap llengua» és

GERALD PRASCHIL

A la Gran Purga dels anys 1937 i 1938 el moviment esperantista va ser completament escapat: centenars d'esperantistes van ser assassinats, condemnats a treballs forçats o deportats durant gairebé vint anys, fins després de la mort de Stalin.

evidentment antileninista” (citat a Lins 1990: 368). De fet, tant Sosjura com Sinickij no deien res que no hagués dit ja Zamenhof abans, però en aquells moments en què es veia girar la política soviètica en la direcció contrària, això no resultava gens convenient a una direcció esperantista interessada en tot moment a complaure les autoritats. Conseqüentment, després d'una nova filípica de la redacció, tots dos dissidents es van veure constrets a fer autocrítica pública i a reconèixer el seu “groller error polític”. Per a la redacció de *Meždunarodnyj jazyk* l'aprenentatge del rus era “un gran pas endavant cap a la mescla de les nacions en una unitat més gran”, mentre que es culpava Sinickij que la seva definició de l'esperanto només ajudava a l'aïllament de les nacions (Lins 1990: 369).

I és que, efectivament, el vent havia canviat i, tot i que Stalin havia condemnat en el congrés de 1930 els partidaris d'una llengua comuna de la Unió Soviètica perquè “preten[ien] essencialment el restabliment dels privilegis de l'antiga llengua dominant, és a dir, del gran rus” (citat a Lins 1990: 367), ja a partir de l'any següent els dirigents moscovites només van dedicar-se a perseguir el fantasma dels nacionalismes no russos. En conseqüència, Skrypnyk es va convertir en l'objectiu de forts atacs des de finals de 1931, però va rebutjar fer autocrítica. Finalment, el 1933 va haver de deixar el seu càrrec i pocs mesos després, sense fer l'autocrítica que ja se li havia exigida públicament, va suïcidar-se. Després de mort, se'l va acusar d'antirevolucionari nacionalista i començà una purga a gran escala en el camp de la cultura i l'ensenyament a Ucraïna –incloent el canvi de l'ortografia estàndard adoptada en el període de Skrypnyk per una altra de russificada.

“Això posaria el rus en el mateix lloc que les llengües de les altres repúbliques, i el xovinisme gran-rus en la línia de la cultura només seria un nacionalisme local”

SURPLACEN VENU VI SUS LA PLAÇA VENÈTZ

En aquest tercer disc, Kaj Tiel Plu, segueix oferint un viatge per les tradicions catalana, occitana, sefardita i d'arreu.

Al llibret que acompanya el disc hi trobareu, juntament amb la versió cantada en esperanto, les lletres de les cançons en les llengües originals: occità, català, judeoespanyol, serbo-croat, amazic i castellà.

Si bé el primer disc era més medieval i el segon més tradicional, aquest tercer treball està més enfocat al ball de plaça. Veniu a la plaça!

El podeu trobar a:

Llibreria Alibri
Balmes, 26 - 08007 Barcelona

a www.esperanto.cat/kajtielplu
i al 625 46 93 73

Això només seria l'inici de la Gran Purga dels anys 1937 i 1938, en què, entre molts altres grups, el moviment esperantista va ser completament escapat: com a mínim centenars de dirigents van ser assassinats o condemnats a treballs forçats. Fins i tot molts esperantistes corrents van estar deportats durant gairebé vint anys, fins després de la mort de Stalin. El moviment esperantista, malgrat l'estricta fidelitat al règim per part de Drezen i dels principals dirigents esperantistes, va ser específicament perseguit i anihilat de soca-rel. Drezen mateix va ser arrestat ja el març del 1937 i, sembla, el van executar aquell mateix any.

MÉS ENLLÀ

Aquest treball no pot ser més que preliminar, atès l'abast del tema. Caldria resseguir les diferents històries nacionals del moviment esperantista i analitzar-les amb deteniment. Malauradament, no hi ha gaires històries detallades de moviments esperantistes nacionals i en molts casos ens hem d'acontentar amb descripcions curtes i parcials, gairebé sempre fetes per historiadors aficionats. En la majoria dels casos aquestes descripcions mencionen només de passada vincles entre esperantistes i minories nacionals, o no analitzen els vincles entre subordinació lingüística i nacional amb l'activitat esperantista.

Per exemple, Aleksandr Korženkov, historiador del moviment esperantista a Rússia, descrivia de la següent manera el moviment esperantista a la regió dels Urals en els anys setanta:

Curiosament, hi va haver un moment en què gairebé tots els grups esperantistes a l'Ural estaven presidits per tàtars i baixkorts: Dilyara Mamedova a Tobol'sk, Mansur Mamkin a Tjumen', Firdaus Kasimov a Perm', Minzilya Kadurova al nord de Sverdlovsk, etc. I això, sense incloure el mateix Baixkortostan. També el grup de Sverdlovsk [(actualment, Ekaterimburg)] el va presidir gairebé sempre Halina [Gorecka, d'origen polonès]²². Nosaltres, els russos, aprenem llengües sense ganes, i som indiferents a la vida associativa i a la seva organització. (Correu electrònic personal, 19.12.2011).

Segons aquest punt de vista, la profusió de tàtars i baixkorts en el moviment esperantista de la regió dels Urals, si més no en els càrrecs directius, és un fet simplement "curiós", lligat potser a alguns trets d'una suposada psicològica.

²² Halina Gorecka va néixer i créixer a Kazakhstan en el si d'una família polonesa deportada durant l'estalinisme.

gia colectiva dels grups ètnics. L'autor, habitualment excellent analista, no pensa que la situació de minorització lingüística i nacional de tàtars i baixkorts podria facilitar una major sensibilitat de membres d'aquestes nacionalitats envers una llengua internacional neutral, com sí que és indubtable que passava llavors a Lituània, Letònia i Estònia, que tenien moviments esperantistes molt més desenvolupats que a la resta de la Unió Soviètica.²³

De manera semblant, l'estudiós de la història del moviment esperantista a Txèquia Miroslav Malovec no troba vincles evidents en el seu país entre esperantisme i els moviments autonomistes txecs anteriors a la I Guerra Mundial o els treballs de normalització lingüística del txec en el període d'entreguerres (correspondència personal amb l'autor, 12-13.2.2012). Tanmateix, en una exploració superficial i preliminar, en la primera junta del Grup Esperantista de Praga (1902) hi trobem el conegut poeta txec Stanislav Kostka Neumann.²⁴ Anys més tard, les jornades catalanes organitzades a Praga pels esperantistes txecs, en ocasió de la publicació de *l'Antologia Catalana* en esperanto, donen a entendre certa solidaritat i complicitat d'activistes esperantistes txecs amb els catalans (Alòs i Poblet 2010: 58).²⁵ No deixa de sorprendre també que Txecoslovàquia tingués més esperantistes i més grups d'esperanto que un país amb una implantació notable i històrica de l'esperanto com França, que tenia també tres vegades més habitants (Alòs 2010: 14, 16). Possiblement, alguna relació deu haver-hi entre el procés de normalització del txec i part del moviment esperantista anterior a la II Guerra Mundial.

Tampoc Peeter Aitai, autor d'una tesina sobre la història del moviment esperantista a Estònia en els anys vint i trenta del segle xx, no troba lligams entre l'esperantisme a Estònia i els moviments en favor de la normalització lingüística de l'estonià abans i després de la I Guerra Mundial en "una quantitat notable", encara que posteriorment, en els anys setanta, la re-

pressió de l'estonià per les autoritats soviètiques va fer simpatitzar molts amb una "llengua auxiliar neutral i democràtica" (correu electrònic personal amb l'autor, 12.2.2012). Tanmateix, una ràpida anàlisi de la biografia dels esperantistes estonians més destacats del període d'entreguerres mostra almenys un notable escriptor tant en estonià com en esperanto (Hendrik Adamson). Els esperantistes estonians també han sobresortit per les seves traduccions de l'estonià a l'esperanto, entre elles *l'Antologia Estoniana* (1932).²⁶ Segons Aitai, la significació dels esperantistes estoni-

26 Una dels principals contribuïdors, Helmi Dre- sen (1892–1941), va ser alcaldessa de Tallinn després de l'annexió soviètica, per la qual cosa va ser assassinada pels ocupants nazis (Lins 1990: 398). De fet, dos dels ministres del govern de l'RSS d'Estònia eren esperantistes, la qual cosa fa palesa la força dels comunistes dins del moviment esperantista estonià d'entreguerres, com corrobora Aitai. Segons fonts esperantistes, el 15% dels diputats del parlament de l'Estònia soviètica, abans de l'ocupació nazi, eren esperantistes o simpatitzants de l'esperanto (Lins 1990: 398). L'estalinisme, però, va acabar prohibint l'esperanto als països recentment ocupats, com a la resta de la Unió Soviètica, ja abans de la nit del 13 al 14 de juny de 1941, nou dies abans de la invasió nazi, quan es van portar a terme deportacions massives des dels països bàltics (Lins 1990: 398, 557). Així, un altre destacat esperantista estonià, Henrik Seppik (1905–1990), professor itinerant d'esperanto del 1929 al 1939 a Suècia, Noruega, Dinamarca i Txecoslovàquia, traductor, gramàtic i lexicògraf, va ser deportat per les autoritats soviètiques (1947–1956) (<http://eo.wikipedia.org/wiki/Henrik_Seppik>). Altres destacats esperantistes dels països bàltics que van ser deportats per les autoritats soviètiques van ser el pacifista i antic president de l'Associació Lituana d'Esperanto Balys Giedra (que va morir "en algun lloc de Sibèria [...] després de més de deu anys de deportació"), el professor tolstoïà lituà Eduard Levinskas (deportat amb la seva família al Tadjikistan, 1945–1955), l'antropòleg i president de l'Associació Esperantista Lituana Antanas Poška (que va ser internat en un camp de concentració a l'Àrtic, del 1945 al 1949, i posteriorment va ser deportat al Kazakhstan fins al 1958), la poeta letona d'origen rus Ludmila Jevsejeva (deportada del 1941 al 1957) o el president durant molts anys de la Societat Esperantista Letona Talivalds Indra, que va morir prop del cercle polar el 1942 (Lins 1990: 398–399, n. 6). Falta encara, però, un estudi específic sobre la repressió de l'esperantisme als països bàltics que ens pugui aclarir fins a quin punt va estar lligat a activitats polítiques i de quina mena. Per exemple, la ben documentada biografia de Poška a la Viquipèdia en esperanto ens explica que una de les causes de la seva deportació va ser que, com a cap del servei de biblioteques de l'RSS de Lituània, va negar-se, el 1945, a donar l'ordre de destruir obres clàssiques de la literatura lituana. Poška, a més, està reconegut com a Just entre les Nacions, per salvar nombrosos jueus del gueto de Vínlius durant l'ocupació nazi (http://eo.wikipedia.org/wiki/Antanas_Poška).

23 També és possible que hi hagi casos d'estudiants que estudien lluny dels llocs d'origen i que mitjançant l'esperanto bàsicament construeixen un cercle d'amistats en un entorn nou durant l'època estudiantil. En aquest cas, però, caldria analitzar també per què podria haver-hi un decantament més pronunciat, si hi és o hi era, cap a l'esperantisme entre tàtars i baixkorts.

24 [http://eo.wikipedia.org/wiki/Stani- slav_Kostka_Neumann](http://eo.wikipedia.org/wiki/Stani%20slav_Kostka_Neumann)

25 Un altre cas notable de solidaritat esperantista amb la llengua i cultura catalanes és l'adhesió el 1906 de l'Associació Esperantista Hongaresa al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Poblet 2004: 33). Recordem que Hongria havia estat subordinada a Àustria fins al 1866 i encara a principi del segle xx l'alemany era utilitzat a Budapest i altres ciutats hongareses.

No deixa de sorprendre també que Txecoslovàquia tingués més esperantistes i més grups d'esperanto que un país amb una implantació notable i històrica de l'esperanto com França, que tenia també tres vegades més habitants

La repressió de l'estonià per les autoritats soviètiques va fer simpatitzar molts amb una "llengua auxiliar neutral i democràtica"

Una causa de la deportació d'Antanas Poška va ser que va negar-se a donar l'ordre de destruir obres clàssiques de la literatura lituana

ans en del moviment esperantista cal entendre'l a partir de la rellevància assolida pels esperantistes de llengües finoúgriques, en què s'engloben també els hongaresos i els finlandesos.

Per tant, tenint en compte que molts historiadors dels moviments esperantistes nacionals no consideren la possibilitat d'un vincle significatiu entre esperantisme i els moviments de redreçament lingüístic i nacional i, consegüentment, passen de llarg sobre materials que podrien donar suport a aquesta hipòtesi, sembla necessari en molts casos haver de revisar fonts primàries de molt distintes procedències i llengües. Afortunadament, tecnologies actuals, com Internet, la digitalització de revistes històriques i els traductors automàtics, faciliten una tasca que, fins fa poc, resultava gairebé inabastable. Estem convençuts que hi ha molts més indicis en nombrosos països que els aquí descrits, ja sigui a partir de l'estudi de biografies de destacats esperantistes, de descripcions dels moviments esperantistes nacionals, o bé amb l'estudi de dades estadístiques, que va existir una relació més que notable entre esperantisme i moviments de redreçament lingüístic i nacional.

BIBLIOGRAFIA

- Alonso Montero, Xesús (1984). "Esperanto" Dins: Cañada, Silverio (ed.). Santiago de Compostella, Xixon: *Gran Enciclopedia Gallega*. P. 214–218.
- Alòs i Font, Hèctor (2010). "Quants eren els esperantistes catalans? El pes relatiu dels esperantistes catalans en l'esperantisme mundial en els anys vint". *Kataluna Esperantisto* 355–356 (121–122), 13–17. [En línia: <<http://www.esperanto.cat/ke/ke10-0304w.pdf>>]
- (2012). *Els esperantistes catalans. Un collectiu pacifista en un món global*. ICIP Working Papers 2012/03. Barcelona: Institut Català Internacional per la Pau. <http://www20.gencat.cat/docs/icip/Continguts/Publicacions/WorkingPapers/2012/Arxius/01WP2012_03_EsperantoCAT.pdf>
- ; Poblet i Feijoo, Francesc (2010). "Kataluna Antologia". Dins: Poblet i Alòs, 49–62.
- Amouroux, Jean; Lloancy, Robert; Lloancy, Marie-Thérèse (1985). *Histoire du mouvement espérantiste en Roussillon*. Perpinyà: Ed. Conflent.
- Banet-Forlanowa, Zofia (2003). *La peregrinatio in memoriam*. Varsòvia: Hejme.
- Dasgupta, Probal (2007). "Hispana diktatoro denove aktualas". *Libera Folio*, 9.11.2007. [En línia: <<http://www.liberafolio.org/2007/ueafranco>>]
- (2010). "Recontextualizing Lakshmiswar Sinha". *Language Problems & Language Planning* 34:3, 259–266.
- Del Barrio, Toño ([s. d.]). "Eugeni Lanti, l'anacionalista". [En línia: <<http://www.nodo50.org/esperanto/artik09ca.htm>>] [Títol original: "Eugenio Lanti, el anacionalista"]
- Duc Goninaz, Michel (1985). "La socia statuso de Esperanto: tri historiaj teorioj (Zamenhof, Lanti, Lapenna) konfronte al la nuna realo". Dins: [Leyk, Jerzy (red.)]. *Strategiaj demandoj de la esperanto-komunumo. 1a Internacia Simpozio. Varsovio 1984.04.24–28*. Varsòvia: Pola Esperanto-Asocio. P. 34–41.
- Dumain, Ralph (2010). "Nellie Limouzin, Eugène Adam (Lanti), George Orwell, Esperanto". [En línia: <<http://gxiraf.blogspot.com.es/2010/11/nellie-limouzin-eugene-adam-lanti.html>>]
- Etxaniz Erle, Xabier (2012). "Isaac López Mendizabal". Dins: Auñamendi Eusko Entziklopedia. [En línia: <<http://www.euskomedia.org/aunamendi/ee89600>>].
- Forster, Peter G. (1982). *The Esperanto Movement*. L'Haia, París, Nova York: Mouton.
- Gorecka, Halina; Korjenkov, Aleksander (2000). *Esperanto en Ruslando. Historia skizo*. Ekaterinburg: Sezonoj.
- Gotoo, Hitosi (2011). Esperanto inter la japana kaj korea popoloj: Ooyama Tokio kaj lia tempo. *La revuo orienta*, 2011:12. [En línia: <<http://www.sal.tohoku.ac.jp/~gothit/historio/ooyama.html>>]
- Kappeler, Andreas (2001 [1993]). *The Russian Empire: A Multiethnic History*. Harlow: Longman. [Títol original: "Rußland als Vielvölkerreich"]
- Keable, Ken (2001). "James Connolly and Esperanto". [En línia: <http://www.comunist-party.org.uk/index.php?option=com_content&view=article&id=65>]
- Kökény, Lajos; Bleir, Vilmos (red.) (1933). *Enciklopedio de Esperanto*. Budapest: Literatura Mondo. [En línia: <http://www.eventoj.hu/steb/gxenerala_naturscienco/enciklopedio-1/encikl.htm>]
- Kolčinski, Viktor (1924). *ABC de sennaciismo*. París, Lepizig: Eldona Fako Kooperativa. [En línia: <http://www.satesperanto.org/frakcioj/sen_abc.html>]
- Kolker, Boris (2004). "La lasta artikolo de L. L. Zamenhof pri judaj temoj". *Israella Esperantisto* 140. [En línia: <<http://donh.best.vwh.net/Esperanto/zamen.html>>]
- Korjenkov, Aleksander (2005). *Historio de esperanto*. Kaliningrad: Sezonoj.
- (red.) (2006). *Mi estas homo. Originalaj verkoj de d-ro L.L. Zamenhof*. Kaliningrad: Sezonoj.
- (2009a). *Homarano. La vivo, verkoj kaj ideoj de d-ro L.L. Zamenhof*. Kaliningrad, Kaunas: Sezonoj i Litova Esperanto-Asocio.
- (2009b). "Aktualaj problemoj de zamenhofologio". *La Ondo de Esperanto* 4, 12–13.
- Krasnikov, Oleg (2008). "Istorija Sojuzo esperantistov sovetskix respublik". Dins: Oleg Krasnikov, Detlev Blanke. *Istorija Sojuzo esperantistov sovetskix respublik – Istorija rabočekogo esperanto-dviženija*. Moscou: Impeto. P. 7–114.
- Künzli, Andreas (2006). "De hilelismo al homaranismo ĉe L.L. Zamenhof". *Svisa Esperanto-Societo Informas* 1, 12–22; 4, 21–26. [En línia: <http://www.plansprachen.ch/files/HOMARANISMO_PRELEGO2005-6.pdf>]
- Lanti [ps. de Adam, Eugène] (1921). "For la neŭtralismo!". *Esperantista Laboristo* 15–16, 2.
- [–] (1953). *Manifesto de la sennaciistoj kaj Dokumentoj pri sennaciistoj*. París: Sennacieca Asocio Tutmonda. [En línia: <http://www.satesperanto.org/frakcioj/sen_ms.html>]
- Lins, Ulrich (1990 [1988]). *La danĝera lingvo. Studo pri la persekutoj kontraŭ Esperanto*. Moscou: Progreso.
- (2006). "Judoj kaj la Esperanto-movado. HEA kaj TEHA: La provoj fondi organizon de judaj esperantistoj". *La Gazeto* 126, 12–14.
- (2008). "Esperanto as Language and Idea in China and Japan". *Language Problems & Language Planning* 32:1, 47–60.
- Margais, Xavier (2002). *El moviment esperantista a Mallorca (1898–1938)*. Palma: Documenta Balear.
- Meyers, Jeffrey (2003). "Orwell and the Experience of France". *World and I*, 1 de

novembre. [En línia: <http://goliath.ecnext.com/coms2/gi_0199-1222792/Orwell-And-the-Experience-of.html>]

Martinelli, Perla (2004). *Edmond Privat: l'uomo e l'opera*. Milà: Centro Italiano di Interlingüística.

Mickle, Gary (2002). "Sennacieca kaj sen-naciisma". *Kajeroj de la Sudo* 54, 7. [En línia: <<http://www.gazetejo.org/system/files/gazetoj/kels54.pdf>>]

Müller, Gotelind; Benton, Gregor (2006). "Esperanto and Chinese Anarchism 1907-1920. The Translation from Diaspora to Homeland". *Language Problems & Language Planning* 30:1, 45-73.

Ó Cuirc, Liam; Davies, Joy (1996). *Mallonga historio de la Esperanto-Movado en Irlando*. Dublín: Irlanda Esperanto-Asocio. [En línia: <<http://www.esperanto.ie/eo/historioEAI/historioEAI.html>>]

Poblet i Feijoo, Francesc (2004). *Els inicis del moviment esperantista a Catalunya. La komenca esperanto-movado en Katalunio*. Constantí, Sabadell: O Limaco Edicions i Associació Catalana d'Esperanto.

— (2008). *El Congrés Universal d'Esperanto de 1909 a Barcelona. La Universala Kongreso de Esperanto de 1909 en Barcelono*. Barcelona: Associació Catalana d'Esperanto.

— (2010). "Frederic Pujulà i Vallès, escriptor, catalanista i esperantista". Dins: Poblet i Alòs, 171-176.

— ; Alòs i Font, Hèctor (coords.) (2010). *Historia de l'esperanto als Països Catalans. Recull d'articles. Historio de esperanto en la Kataluna Landaro. Artikolkolekto*. Barcelona: Associació Catalana d'Esperanto.

Privat, Edmond (1937 [1920]). *Vivo de Zamenhof*. The Esperanto Publishing Co., Ltd. Heronsgate.

Ragnarsson, Baldur (2011). "Þórbergur Þórðarson, verkisto kaj esperantisto, 1889-1974". [En línia: <http://thorbergur.is/files/thorbergur_esperanto2.pdf>]

Rašić, Nikola (1994). *La rondo familia. Sociologiaj esploroj en Esperantio*. Pisa: Edistudio.

Rátkai, Árpád (2010). "La beletra rondo de la revuo Nyugat kaj la Internacia Lingvo. Ignóty, Babits, Ady, Kosztolányi, Karinthy, Juhász kaj Esperanto". *Beletra Almanako* 8, 63-95. [Existeixen versions d'aquest article en hongarès i polonès a Internet: <<http://www.krater.hu/krater.php?do=3&action=a&pp=19619>>, <http://www.staff.amu.edu.pl/~comparis/attachments/article/194/Porownania%209_01-23.pdf>]

Roy Choudhury, Pranab Chandra (1976). *Edmond Privat – A Forgotten Friend of India*. Navajivan Pub. House.

Sasaki, Tsuguya (1996): "La moderna hebrea, la moderna jida kaj Esperanto: tri neslavaj lingvoj, kiuj naskiĝis en la slavlingva tereno". *Heroldo de Esperanto*, 1918, 3; 1919-1920, 4-5; 1921, 6.

Schor, Esther (2009). "L. L. Zamenhof and the Shadow People. The amazing history of how Esperanto came to be". *The New Republic*, 30 de desembre. [En línia: <<http://www.tnr.com/article/books-and-arts/ll-zamenhof-and-the-shadow-people>>]

Song, Jae Jung (2011). "English as an official language in South Korea: Global English or social malady?" *Language Problems & Language Planning* 35:1, 35-55.

Stocker, Frank (1996). *Wer spricht Esperanto? Kiu parolas Esperanton?* Munic, Newcastle: Lincom Europa.

Sutton, Geoffrey (2008). *Concise Encyclopedia of the Original Literature of Esperanto, 1887-2007*. Nova York: Mondial.

Vajs, Ján (2009). *100 gravaj personoj de slovakaj Esperanto-movado – 100 významných osobností slovenského esperantského hnutia*. Partizanske: Espero.

Van Dijk, Ziko (2008). *La Asocio. Skizoj kaj studoj pri la historio de UEA*. Antverp: Flandra Esperanto-Ligo.

— (2012). *Historio de UEA*. Partizanske: Espero.

Warszawski, Andrzej (2001). "Antoni Grabowski – Mitoj kaj faktoj". Dins: Banet-Forlanowa, Zofia. *Antoni Grabowski – eminenta Esperanto-aganto*. Varsòvia: Hejme. P. 105-114.

Zamenhof, Lejzer (1887). *Meždunarodnyj jazyk. Predislovie i polnyj učebnik (por rusoj)*. Varsòvia: Kelter. [Publicat sota el ps. Dr. Esperanto; n'hi ha edició facsimil editada a Moscou el 1992].

— (1929). *Originala verkaro* [a cura de Johannes Dietterle]. Leipzig: Ferdinand Hirt & Sohn.

— (1948). *Leteroj de L. - L. Zamenhof* [a cura de Gaston Waringhien]. París. [2 volums].

— (1992). *Ludovikaj adresaroj I (1889-1902)* [a cura d'Itô Kanzi]. Kyôto: Eldonejo ludovikito.

***

Les adreces d'Internet han estat accedides l'agost de 2012. □

ESPERANTO* CAT

*Associació Catalana d'Esperanto/Kataluna Esperanto-Asocio

L'Associació Catalana d'Esperanto aplega els esperantistes dels Països Catalans. Va ser fundada el 1980, com a continuadora de la Federació Esperantista Catalana d'abans de la guerra. És membre de la Federació d'Organitzacions Catalanes Internacionalment Reconegudes i la seva secció juvenil, la Joventut Catalana d'Esperanto, és membre de l'Organització Mundial de la Joventut Esperantista.

Les seves activitats bàsiques són donar a conèixer els problemes de desigualtat lingüística i l'esperanto a casa nostra, i facilitar l'aprenentatge i la pràctica de la llengua internacional. En aquest sentit ha editat un cert nombre de llibres i organitza regularment trobades, seminaris i congressos.

L'Associació Catalana d'Esperanto és el moviment social dels Països Catalans per a la democràcia lingüística.

- Treballem per què es garanteixin els drets lingüístics i la diversitat lingüística
- Treballem pel dret a a la comunicació plena entre persones de llengües diferents, com a mitjà de superació dels prejudicis vers la cultura de la pau
- Promovem l'ús del català als Països Catalans i difonem la cultura catalana arreu del món i el coneixement d'altres cultures per mitjà de l'esperanto.

**I per a tot això necessitem la teva col·laboració.
Fes-te'n soci**

---

www.esperanto.cat